

основанной на принципе «загрязнитель – платит». Отвечая на главный вопрос, «является ли проблема загрязнения окружающей среды: национальной или мировой», можно твердо ответить, что проблема является – мировой. Так как только при общем содействии можно решить данную задачу.

Литература:

1. Доклад ООН о парниковых газах // Экология сейчас. – 2(6). – 2022.
2. Думин А.С. Загрязнение окружающие среды. – Алматы, 2021. – 76 с.
3. CSD Center. [Электронный ресурс]. – URL: <https://csd-center.kz/baza-znaniy/kazakhstan-okazalsya-na-poslednem-meste-v-mirovom-ekologicheskom-reytin.html>
4. Орынбеков Б.А Проблема загрязнения окружающей среды в Казахстане // Экологическое образование. – 6(13). – 2021. – 148-155.

Аширбекова Ж.С., 1 курс магистратура (Академик Е.А.Бөкетов атындағы ҚарУ)
 Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доцент Абдикаримова А.Т.

ӘЛЕМДІК ЭКОНОМИКАНЫҢ ТУРБУЛЕНТТІЛІГІ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҚР ЭКОНОМИКАСЫНДАҒЫ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ІЛІ ЕРІЛЕУЛЕР

Қазақстанда мемлекеттің құрылымдық қайта құруға стратегиялық араласуынан қашып құтылу мүмкін емес, өйткені “қуып жететін” экономика моделін іске асыру үшін ғана емес, сонымен бірге толық көлемде қалыптаспаған нарықтық шаруашылық механизмді толықтыру, түзету үшін қажет.

Экономикалық қайта құрулардың нәтижелері, олардың табыстары көбіне мемлекеттің реформалау қызметімен, оның іздену қабілетімен және халықтың негізгі қабаттарының басым шындықтары мен мүдделеріне сәйкес келетін қоғамның әлеуметтік-экономикалық дамуының жаңа моделін табу қабілетімен және өндіріс тиімділігі мен тұрмыс деңгейінің жоғарылауын қамтамасыз ететін жаңа экономикалық жүйеге көшу арқылы алдын-ала анықталады. Өтпелі кезеңдегі еңбек, капитал, табиғи ресурстар, ғылыми-техникалық прогресс және кәсіпкерлік қабілеттер сияқты мемлекеттің де реформалау қабілеті шешуші рөл атқарады; макроэкономикалық және нарықтық механизмдердің барлық элементтерінің өзара сәйкестігін, олардың қажетті арақатынасы мен үйлесімділігін қамтамасыз ететін өндірістің негізгі факторларының бірі ретінде әрекет етеді.

Тәуелсіз даму жылдарындағы Қазақстанның ЖІӨ-нің құрылымдық өзгерістері мен пропорцияларын зерттеу құрылымдық әсерлердің жеткіліксіз пайдаланылғанын айғақтайды. Құрылымдық тұтқалар дайын тауарларды өндіруде басым секторлар болып табылатын, қосылған құны жоғары және экономиканы дамытудың динамикалық теңгерімін және халықты жұмыспен қамтамасыз ететін өнеркәсіп салаларының өзін-өзі дамыту көзіне айналмады (кесте 1).

Кесте 1.

2018-2022 жылдардағы Қазақстан экономикасының салалары бойынша ЖІӨ-нің құрылымдық өзгерістері мен пропорциялары

Экономика саласы	2018	2019	2020	2021	2022
Тауарлар өндірісі	37,9	37,4	38,6	40,4	39,8
Қызметтер өндірісі	55,5	55,6	56,0	53,8	52,5
Салалар бойынша жиын	93,4	93,0	94,6	94,2	92,3
Өнімдер мен импортқа салынатын таза салық	6,6	7,0	5,4	5,8	7,7
Жалпы ішкі өнім	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ескерту: [1] дереккөз бойынша құрастырылған

Экономиканың турбуленттілігі термині қазіргі кезде жиі қолданыла бастады. Экономикадағы турбуленттілік айтарлықтай күрт өзгерістерді және экономиканың тұрақсыз жағдайын білдіреді, оны болжау мүмкін емес. Әдетте, экономиканың жағдайы уақыт өте келе қалыпқа келеді, бірақ кейбір салалар турбуленттілік жағдайында өмір сүруін жалғастыруда.

Экономикалық салада турбуленттілік пайда болған кезде қарапайым экономикалық процестердің өзгеруі сияқты үрдіс пайда болады. Экономикалық құлдырау (дағдарыс) нәтижесінде тікелей циклдік сипаттағы дамуға қатысты белгілі заңдарға назар аудара отырып, әдетте, экономиканың жандануы әрқашан жүреді. Экономиканың кем дегенде бұрынғы деңгейін қалпына келтіру жеткілікті уақытты, сонымен қатар әртүрлі қаржылық, ақпараттық және, әрине, еңбек ресурстарын қажет етеді.

Әлем шиеленіс пен белгісіздік дәуіріне аяқ басты, сенім дағдарысы салдарынан халықаралық қатынастардың архитектурасы шайқалуда, әлемдік экономиканың турбуленттігі дамушы елдерден капиталдың шығуына әкеліп соғуда. Осының аясында өңірлік интеграцияға деген көзқарастар өзгеріп, бұрын мызғымас болып көрінген көптеген интеграциялық модельдер беріктікке сыналуда.

Цифрлық технологиялардың қарқынды дамуы мемлекеттер өмірінің көрінісін өзгертуде. ТМД-ның барлық елдерінде экономиканы цифрландыру жұмыстары жүргізілуде. Синергетикалық әсер алу үшін тәжірибе мен білім алмасу, сондай-ақ достастық аясында күш-жігерді біріктіру маңызды.

Ұлттық валюта бағамының құбылмалылығы, сондай-ақ капиталдың экспорты елдің экономикалық қауіпсіздігіне елеулі қатер төндіреді. Осыған байланысты мемлекет ұлттық валюта бағамының тым күшті ауытқуын тегістеу үшін валюталық интервенциялар жүргізе алады. Дегенмен, Қазақстан Ұлттық Банкінің басшылығы теңгенің айтарлықтай құнсыздануына әкеліп соқтыратын тәуелсіз құбылмалы айырбас бағамы саясатын жақтайды, бұл минералдық шикізат пен азық-түлік экспорттаушылардың экономикалық қызметінің нәтижелеріне оң әсер етеді, өйткені сондай-ақ импортты алмастырумен айналысатын кәсіпорындар. Сонымен бірге импорттаушы кәсіпорындардың жұмыс істеу шарттары нашарлайды; шаруашылық жүргізуші субъектілер мен халықтың шетел валютасында көрсетілген қарызының ауырлығы артады; кәсіпорындар мен халықтың сатып алу қабілеті төмендейді, нәтижесінде жиынтық сұраныс азайып, экономикалық өсу тежеледі.

Кеңес өкіметінің алғашқы онжылдықтарында Қазақстанда индустриялық даму пайдасына терең қайта құру жүргізілді. Өнеркәсіпте негізсіз жоғары үлесті (абсолютті және салыстырмалы) өндіруші өнеркәсіптер мен қару-жарақ өндірісі иеленді. Бірте-бірте экономика құрылымы өзінің прогрессивті әлеуметтік бағытын жоғалтты. Бұл нарықтық экономикаға көшу процесін қиындатып, кешіктіріп, құрылымдық түзету мәселесін елдің дағдарыстан шығуының орталық мәселелерінің біріне айналдырды.

Құрылымдық жаңғырту агроөнеркәсіп кешенін, өнеркәсіптік өндіріс секторын және қызмет көрсету секторын дамытуды көздейтін күрделілікпен сипатталуы керек, өйткені бір саланың соңғы өнімі басқалары үшін шикізат болып табылады және экономиканың барлық секторлары өзара байланысты. Бір саланың даму деңгейі екінші саланың дамуына байланысты. Өнеркәсіптің өсуі өңдеуші өнеркәсіптен озып кетуі керек. Тек осы жағдайда ғана Қазақстанның постиндустриалдық қоғамдастыққа енуі туралы айтуға болады.

Қысқа мерзімді перспективада ұлттық экономиканы дамытудың басым бағыттары мыналар болып табылады: экономиканы одан әрі құрылымдық жаңғырту және әртараптандыру, теңгерімді және жауапты сыртқы экономикалық бағытты жүзеге асыру, ұлттық корпоративтік көшбасшыларды қалыптастыру және қолдау, сондай-ақ одан әрі дамыту.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасы стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі <https://new.stat.gov.kz/>
2. Насонов, А. Л. Инвестиции в период турбулентности / А. Л. Насонов. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2020. — № 25 (315). — С. 202-205. — URL: <https://moluch.ru/archive/315/71966/> (дата обращения: 10.02.2023).
3. Кайгородцев А.А. Экономическая безопасность Казахстана в условиях турбулентности мировой экономики // Фундаментальные исследования. — 2017. — № 7. — С. 136-140; URL: <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=41599> (дата обращения: 10.02.2023).
4. Аубакиров Я.А. Национальная экономика в условиях глобализации. — Алматы: Қазақ университеті, 2005. — С. 340.
5. Кенжегузин М.Б. Социальная направляющая роста // Казахстанская правда. — 2005. — 20 марта.